

14046 - در اعتکاف دهه‌ی پایانی رمضان، کی باید وارد مسجد شد و کی باید از اعتکاف خارج شد؟

سوال

من می‌خواهم دهه‌ی پایانی رمضان را به اعتکاف بنشینم. می‌خواهم بدانم کی باید برای اعتکاف وارد مسجد شوم و کی از اعتکاف خارج شوم؟

پاسخ مفصل

اولاً:

درباره‌ی وقت وارد شدن به اعتکاف، مذهب جمهور علما (از جمله ائمه‌ی اربعه، امام ابوحنیفه و مالک و شافعی و احمد رحمهم الله) چنین است که هر کس خواهان اعتکاف دهه‌ی پایانی است باید پیش از غروب خورشید شب بیست و یکم به مسجد وارد شود. آنان برای این قول ادله‌ای دارند از جمله:

۱- ثابت شده که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - دهه‌ی پایانی رمضان را به اعتکاف می‌نشست (متفق علیه).

این نشان می‌دهد که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - بر اساس شب‌های دهه‌ی اخیر اعتکاف می‌کردند نه روز، زیرا منظور از دهه، شب‌های آن است، همانطور که الله متعال می‌فرماید: ﴿وَلَيَالٍ عَشْرٍ﴾ (و شب‌های دهگانه).

و دهه‌ی پایانی نیز از شب بیست و یکم آغاز می‌شود.

بر این اساس، معتکف پیش از غروب خورشید بیست و یکم رمضان برای اعتکاف وارد مسجد می‌شود.

۲- آنان همچنین گفته‌اند: یکی از بزرگترین اهداف اعتکاف، به دست آوردن شب قدر است، و شب بیست و یکم از شب‌های وتر دهه‌ی پایانی است و احتمال دارد شب قدر باشد. بنابراین شایسته است شخص در این شب به اعتکاف بنشیند. این را بسندی در حاشیه‌ی خود بر سنن نسائی گفته است. همینطور مراجعه نمایید به «المغنی» (۴/۴۸۹).

اما بخاری (۲۰۴۱) و مسلم (۱۱۷۳) از عائشه - رضی الله عنها - روایت کرده‌اند که گفت: پیامبر - صلی الله علیه وسلم - هر گاه قصد اعتکاف می‌نمود نماز صبح را می‌خواند و وارد اعتکاف‌گاه خود می‌شد.

برخی از سلف بر اساس ظاهر این حدیث فتوی داده‌اند و گفته‌اند معتکف باید پس از نماز صبح وارد محل اعتکاف خود شود. فتوای علمای کمیسیون دائمی فتوا (اللجنة الدائمة: ۱۰/۴۱۱) و شیخ بن باز (۴۴۲/۱۵) نیز همین است.

اما جمهور درباره‌ی این حدیث دو پاسخ داده‌اند:

اول اینکه: پیامبر - صلی الله علیه وسلم - پیش از غروب به اعتکاف نشستند اما پس از نماز صبح به مکان مخصوص خود (همان خیمه‌ی کوچک) وارد می‌شدند.

امام نووی - رحمه الله - می‌گوید:

«هرگاه می‌خواست به اعتکاف بنشینند نماز صبح را می‌خواند و سپس وارد محل اعتکاف خود می‌شد» کسانی که اعتکاف را از آغاز روز می‌دانند به این حدیث استدلال کرده‌اند، از جمله اوزاعی و ثوری و لیث در یکی از اقوال خود. اما مالک و ابوحنیفه و شافعی و احمد گفته‌اند: اگر خواست یک ماه به اعتکاف بنشینند یا دهی پایانی را اعتکاف شود پیش از غروب خورشید وارد محل اعتکاف می‌شود. آنان حدیث فوق را چنین معنی کرده‌اند که ایشان (یعنی پیامبر صلی الله علیه وسلم) پس از نماز صبح وارد محل [مخصوص] اعتکاف خود شده و از مردم کناره گرفته است، نه آنکه آغاز وقت اعتکاف پس از نماز صبح باشد، بلکه ایشان پیش از نماز مغرب وارد اعتکاف شده و در مسجد حضور یافته، اما پس از نماز صبح از مردم کناره گرفته است. پایان سخن امام نووی.

پاسخ دوم:

قاضی ابویعلی که از علمای حنبلی است حدیث فوق را چنین توجیه نموده که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - این کار را در روز بیستم رمضان انجام می‌داده (یعنی پس از نماز صبح روز بیستم رمضان وارد محل اعتکاف خود می‌شده). سندی می‌گوید: **«این پاسخی است که پس از نظر می‌توان به آن رسید و [بر دیگر پاسخ‌ها] اولویت داشته و به اعتماد نزدیک‌تر است»**.

از شیخ ابن عثیمین چنانکه در **«فتاوی الصیام»** (۵۰۱) آمده، پرسیده شد: اعتکاف کی شروع می‌شود؟

ایشان پاسخ دادند:

«جمهور علما بر این رای هستند که آغاز اعتکاف از شب بیست و یکم رمضان است نه صبح بیست و یکم، هر چند برخی علما با استدلال به حدیث عائشه - رضی الله عنها - نزد بخاری، آغاز اعتکاف را از نماز صبح بیست و یکم می‌دانند. ام المومنین عائشه - رضی الله عنها - می‌گوید: **«پس هنگامی که نماز صبح را خواند وارد محل اعتکاف خود شد»**. اما جمهور چنین پاسخ داده‌اند که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - در هنگام صبح از مردم کناره‌گیری نموده اما نیت اعتکاف ایشان از آغاز شب بوده است، زیرا دهی پایانی از غروب خورشید روز بیستم [که آغاز روز بیست و یکم هست] شروع می‌شود».

ایشان همچنین می‌گویند:

«وارد شدن معتکف [به مکان اعتکافش] برای دهی پایانی، هنگام غروب خورشید شب بیست و یکم است، زیرا دهی پایانی از این وقت شروع می‌شود. این تعارضی با حدیث عائشه ندارد، زیرا الفاظ این حدیث متفاوت است و می‌توان نزدیک‌ترین لفظ با معنای لغوی را گرفت، یعنی حدیثی که بخاری (۲۰۴۱) از عائشه - رضی الله عنها - روایت کرده که می‌گوید: **«رسول الله - صلی الله علیه**

وسلم - در همه‌ی رمضان‌ها به اعتکاف می‌نشست، و هر گاه نماز صبح را می‌خواند وارد مکانی می‌شد که در آن اعتکاف کرده بود».

اینجا که می‌گوید: «هرگاه نماز صبح را می‌خواند وارد مکانی می‌شد که در آن اعتکاف کرده بود» معنایش این است که پیش از آن واردش شده بود (یعنی ماندن ایشان در مسجد پیش از وارد شدنشان به مکان اعتکافشان بوده) زیرا این که می‌گوید: «اعتکاف کرده بود» فعل ماضی است، و اصل این است که در حقیقت آن (یعنی گذشته) استفاده شود». پایان سخن شیخ ابن عثیمین (۵۰۳).
ثانیا:

وقت خروج معتکف: معتکف با غروب خورشید آخرین روز رمضان از محل اعتکاف خود خارج می‌شود.

از شیخ ابن عثیمین - رحمه الله - پرسیده شد: معتکف کی از اعتکاف خود بیرون می‌آید؟ پس از غروب خورشید شب عید یا پس از نماز صبح شب عید؟
ایشان پاسخ دادند:

«معتکف با پایان رمضان از محل اعتکافش خارج می‌شود؛ رمضان نیز با غروب خورشید شب عید به پایان می‌رسد» فتاوی الصیام (۵۰۲).

در فتاوی کمیسیون دائمی فتوا (۴۱۱ / ۱۰) آمده است:

«مدت اعتکاف دهی [پایانی] رمضان با غروب خورشید آخرین روز آن به پایان می‌رسد».

و اگر خودش خواست تا خواندن نماز صبح در آنجا بماند و سپس از محل اعتکافش به نماز عید برود اشکالی ندارد، زیرا برخی از سلف این کار را پسندیده‌اند.

امام مالک - رحمه الله - بیان داشته که برخی از علما را دیده است که وقتی دهی پایانی را به اعتکاف می‌نشستند به نزد خانواده‌هایشان نمی‌رفتند تا آنکه با مردم در [عید] فطر حضور می‌یافتند. مالک می‌گوید: «و این از برخی از اهل فضل که رفته‌اند به من رسیده و این محبوب‌ترین چیزی است که در این زمینه شنیده‌ام».

امام نووی - رحمه الله - در «المجموع» (۳۲۳ / ۶) می‌گوید:

«شافعی و اصحاب [مذهب] گفته‌اند: کسی که در مورد اعتکاف دهی پایانی خواهان پیروی از پیامبر - صلی الله علیه وسلم - است، باید پیش از غروب خورشید شب بیست و یکم [برای اعتکاف] وارد مسجد شود تا چیزی از آن را از دست ندهد، و پس از غروب خورشید شب عید بیرون بیاید، و فرقی نمی‌کند ماه کامل باشد (یعنی سی روز) یا ناقص باشد (بیست و نه روز) و بهتر

آن است که شب عید را در مسجد بماند تا نماز عید را به جای آورد، یا اگر در مصلی نماز عید می خوانند به سوی مصلی خارج شود».

و اگر مستقیماً از اعتکاف به سوی نماز عید رفت مستحب است که پیش از رفتن به آنجا غسل کند و لباس زیبا بپوشد زیرا این از سنت های عید است. برای تفصیل بیشتر در این باره مراجعه نمایید به پاسخ سوال شماره ی (36442).